

Vergaderjaar 2022–2023

**31 753**

**Rechtsbijstand**

**Nr. 271**

## **BRIEF VAN DE MINISTER VOOR RECHTSBESCHERMING**

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 4 september 2023

### **Inleiding**

Op 4 juli jongstleden heb ik uw Kamer het WODC-rapport «Rechtsbijstandsverlening in kinderopvangtoeslagzaken» aangeboden onder de toezegging dat ik uw Kamer voorafgaand aan het op 14 september aanstaande geplande commissiedebat rechtsbijstand een inhoudelijke reactie zal sturen.<sup>1</sup> In deze brief treft u deze reactie aan.

De conclusies in het rapport raken mij als Minister voor Rechtsbescherming in het hart. Ik betreur het ten zeerste dat voor een deel van ouders die een geschil hadden rondom de kinderopvangtoeslag, het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand niet functioneerde. Juist voor burgers in deze situaties wil ik zorgen voor een goed functionerend stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Het is dan ook goed te kunnen constateren dat er al concrete stappen naar verbetering zijn gezet.

Ik ga hierna in op de aanleiding voor het onderzoek (1), de reikwijdte van het onderzoek (2), de belangrijkste conclusies in het rapport (3), de aanbevelingen in het rapport (4) en de beleidsreactie op het rapport (5).

### **1. Aanleiding**

In 2021 is het WODC gevraagd onderzoek te doen naar de toepassing en reikwijdte van de zelfredzaamheidstoets in de context van de kinderopvangtoeslagaffaire. Met dit onderzoek is tevens uitvoering gegeven aan een tweetal moties van de Kamerleden Van Nispen (SP) en Van der Graaf (CU).<sup>2</sup> In deze moties werd gevraagd om onderzoek te doen naar de rol en werkwijze van het Ministerie van Justitie en Veiligheid en de Raad voor Rechtsbijstand (hierna: de Raad) in de toeslagenaffaire ten aanzien van het beoordelen, toekennen, intrekken en afwijzen van aanvragen van

<sup>1</sup> Kamerstuk 31 753, nr. 270.

<sup>2</sup> Kamerstuk 31 753, nrs. 230 en 233.

gesubsidieerde rechtsbijstand in bezwaarzaken bij de Belastingdienst en om een grondig en onafhankelijk onderzoek te laten uitvoeren naar de toepassing en reikwijdte van de zelfredzaamheidstoets.

## **2. Reikwijdte onderzoek**

De focus van het onderzoek lag conform de hiervoor genoemde moties op de beoordeling van aanvragen voor een toevoeging bij bezwaarprocedures in kinderopvangtoeslagzaken en op de rol die «zelfredzaamheid» daarbij heeft gespeeld. Het onderzoek heeft belangrijke inzichten opgeleverd over het functioneren van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand bij de beoordeling van aanvragen voor een toevoeging bij bezwaarprocedures in kinderopvangtoeslagzaken.

Tegelijkertijd belicht het onderzoek, door de gekozen invalshoek, slechts een deel van de totale problematiek van ontbrekende juridische bijstand rondom de kinderopvangtoeslag. Uit het rapport van de Rechtspraak van 8 oktober 2021 blijkt dat veel burgers zonder rechtsbijstand voor de rechtbank verschenen, zelfs als er gesubsidieerde rechtsbijstand beschikbaar was voor de fasen van beroep en hoger beroep.<sup>3</sup> Ook ontbreekt het zicht op de gedupeerde ouders die boven de inkomensgrens van het toevoegbeleid vallen.

## **3. Belangrijkste conclusies in het rapport**

Het WODC concludeert dat het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand in kinderopvangtoeslagzaken onvoldoende heeft gefunctioneerd. Op basis van geldende wet- en regelgeving werden burgers geacht zelf bezwaar te kunnen maken tegen besluiten van de Belastingdienst die alleen gaan over een geschil van feitelijke of rekenkundige aard. Volgens de professionals met wie in het kader van dit onderzoek is gesproken, heeft dit eraan bijgedragen dat gedupeerde ouders niet altijd de juridische ondersteuning hebben gekregen die zij, vanwege de later gebleken complexiteit van de zaken en hun persoonlijke situatie, nodig hadden.

Ook concludeert het WODC dat de randvoorwaarden voor het bereiken van het nagestreefde resultaat van de zelfredzaamheidstoets, tekort zijn geschoten. Uit het onderzoek is gebleken dat het idee van zelfredzaamheid binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand in de praktijk anders uitpakt dan beoogd en op welke wijze dit is vervat in wet- en regelgeving. Zo wordt ervan uitgegaan dat alle rechtzoekenden toegang hebben tot laagdrempelige vormen van juridische hulpverlening, zoals Sociaal Raadslieden. In de praktijk is dit niet het geval; het Sociaal Raadsliedenwerk is bijvoorbeeld niet in elke gemeente actief. Ook kunnen rechtzoekenden die eenzelfde juridisch probleem hebben, niet allemaal op dezelfde of vergelijkbare manier omgaan met dat probleem. Of een burger zelfredzaam is, is eerder afhankelijk van een combinatie van factoren (complexiteit van het probleem, persoonlijke omstandigheden en de capaciteiten van de rechtzoekende). Met al die factoren wordt onvoldoende rekening gehouden in de wet- en regelgeving en de werkinstructies van de Raad. Tot slot gaat het stelsel ervan uit dat een overheidsorganisatie – in dit geval de Belastingdienst – zich behulpzaam opstelt naar burgers en dat ze zich bij bezwaar- en klachtenprocedures responsief opstellen. De kinderopvangtoeslagaffaire heeft duidelijk gemaakt dat dit niet altijd het geval was.

<sup>3</sup> Rapport werkgroep reflectie toeslagenaffaire rechtbanken «Recht vinden bij de rechtbank – Lessen uit kinderopvangtoeslagzaken», <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/PublishingImages/WRT%20rapport%20Recht%20vinden%20bij%20de%20rechtbank%20DEF%20051021.pdf>.

Verder concludeert het WODC dat het toevoegbeleid van de Raad als strikt werd ervaren. Mogelijk zag hierdoor een deel van de gedupeerde ouders af van rechtshulp of een (bezwaar)procedure. Ook dienden advocaten in kinderopvangtoeslagzaken mogelijk geen of minder aanvragen in voor een toevoeging. De achterliggende rechtsproblemen in deze zaken waren echter vaak complex en ingewikkeld. Voor ouders en advocaten was het moeilijk om inzicht te krijgen in het dossier. Advocaten konden hierdoor niet altijd een goed beeld van de zaak krijgen. Waardoor het bij de aanvraag om een toevoeging voor de advocatuur ook moeilijk te motiveren was waarom de betreffende zaak complex was.

#### **4. Aanbevelingen in rapport**

Het WODC schetst twee richtingen voor verbetering. Ten eerste kan de eerstelijns rechtshulp versterkt worden. Gepleit wordt voor een landelijke dekking van Sociaal Raadslieden, die eraan kan bijdragen problemen in een vroeg stadium aan te pakken. Er zou ook gedacht kunnen worden aan een meer mediation-achtige invulling vanuit de eerstelijns rechtshulp met de insteek dat het probleem wordt opgelost zonder dat een juridische procedure wordt gestart. Er lopen reeds initiatieven vanuit de gedachte om de eerstelijns rechtshulp te versterken, die hieronder verder worden toegelicht.

Ten tweede doet het WODC de verbetersuggestie om te voorzien in een ruimhartiger toevoegbeleid door meer mogelijkheden te bieden om in de fase van bezwaar bij belastingzaken toe te voegen (van «niet-tenzij» naar «wel-behalve»). Om grote misstanden in de toekomst te voorkomen is het van belang om het stelsel ruimhartiger in te richten. Een meer inclusieve werkwijze met betrekking tot het toevoegbeleid zou op twee manieren voor verbetering kunnen zorgen. In de eerste plaats zou een ruimhartiger toevoegbeleid bij bezwaarprocedures bij belastingzaken kunnen bijdragen aan het voorkomen van verdere juridische procedures. Wanneer rechtzoekenden met behulp van rechtsbijstand beter in staat zijn hun belangen te behartigen, zijn verdere procedures mogelijk niet nodig. Ook biedt de bezwaarfase mogelijkheden om op informele wijze met het bestuursorgaan tot een oplossing te komen.

In de tweede plaats zorgt een ruimhartiger toevoegbeleid ervoor dat rechtsbijstandverleners in een eerder stadium bij de zaak betrokken worden. Dit kan helpen om al een basis te leggen voor het geval er verder moet worden geprocedeerd.

#### **5. Beleidsreactie**

Het WODC merkt in het rapport op dat uit de kinderopvangtoeslagaffaire is gebleken dat geschilbeslechtingprocedures achteraf gezien onvoldoende hebben gefunctioneerd. Verschillende eerdere rapporten en onderzoeken hebben knelpunten daarvan in kaart gebracht. Deze lijken zich te concentreren op drie aspecten: het handelen van de bestuursrechter, de rol van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State en de beschikbaarheid van (gesubsidieerde) rechtsbijstand.<sup>4</sup> Onderhavig rapport geeft een uitgebreider zicht op de beschikbaarheid van gesubsidieerde rechtsbijstand in deze zaken.

---

<sup>4</sup> Onder andere het rapport «Recht vinden bij de rechtbank» (Bazuin et al. 2021) en het reflectierapport van de Raad van State (Raad van State, 2021).

In de wetsgeschiedenis rondom zelfredzaamheid – dat overigens als criterium al bestond ten tijde van de Wet rechtsbijstand aan on- en minvermogenden (Wrom) van 1958 – zijn diverse momenten aan te wijzen die hebben bijgedragen aan het

verschuiven van het idee van zelfredzaamheid. Waar in de jaren '80 van de vorige eeuw het aan de praktijk van de Bureaus voor Rechtshulp werd overgelaten door met maatwerk de zelfredzaamheid te toetsen aan de hand van de «Leidraad bij het toevoegen in civiele en strafzaken», hebben de behoeften aan beheersbaarheid en verdere professionalisering van het stelsel en de behoefte aan verdere uniformering middels een algemene maatregel van bestuur ertoe geleid dat dit maatwerk (evenredigheid) verschoof naar meer éénduidigheid (rechtszekerheid) middels een objectiveerbare toets.<sup>5</sup> Deze trend is tevens waarneembaar in jurisprudentieonderzoek van de afgelopen 25 jaar.<sup>6</sup> De onderzochte rechterlijke uitspraken uit de beginperiode laten een meer subjectief oordeel over de zelfredzaamheid van de rechtzoekende zien, dat langzaam maar zeker meer evolueert naar een abstracte en objectieve beoordeling. Argumenten dat de rechtzoekende de Nederlandse taal niet machtig is, dak- en thuisloos is, een sociaal zwakke positie heeft, een laag opleidingsniveau of psychische handicap heeft vinden geen gehoor bij de rechter. Voor de vraag of juridische bijstand is geïndiceerd wordt de persoon van de rechtzoekende niet relevant geacht. Kortom, het jurisprudentieonderzoek laat ook een trend zien van steeds verdergaande objectivering van de burger; van maatwerk naar eenduidigheid. De aanbevelingen van het WODC nopen tot een heroverweging van deze verschuiving.

In de negende voortgangsrapportage rechtsbijstand heb ik reeds opgemerkt dat de huidige praktijk voor een deel het onderzoek ingehaald heeft, omdat inmiddels de nodige maatregelen zijn getroffen.<sup>7</sup> In eerdere brieven is uw Kamer over een aantal van die maatregelen al geïnformeerd.<sup>8</sup> Deze maatregelen zien vooral op een verbeterde signalering en een ruimhartiger toevoegbeleid. Eind 2020 werd op basis van signalen bij de Raad duidelijk dat er in kinderopvangtoeslagprocedures bij de Belastingdienst in het verleden burgers in de knel zijn gekomen en in situaties terecht zijn gekomen waar ze zonder hulp niet uitkwamen. De Raad heeft daarop meteen een speciale eenheid in het leven geroepen. Deze eenheid had als doel alle bezwaarzaken tegen de Belastingdienst te beoordelen en daarbij expliciet de feitelijke en/of juridische complexiteit van de zaak mee te wegen.

Daarnaast kunnen vanaf begin 2021 alle gedupeerde ouders de Raad telefonisch of per mail verzoeken om gratis hulp van een gesubsidieerde advocaat bij hun aanvraag voor herstel bij de Belastingdienst. Alle aanvragers krijgen door de Raad binnen enkele weken een keuze uit drie advocaten aangeboden.

Per 1 oktober 2023 wordt de subsidieregeling pakket rechtsbijstand herstelregelingen herijkt. De regeling wordt daarmee nog beter toegesneden op de praktijk en onder andere ex-partners kunnen van deze regeling gebruik gaan maken. Vooruitlopend op de inwerkingtreding van de herijkte regeling, zorgt de Raad vanaf heden al voor een advocaat voor deze groep.

<sup>5</sup> NvT, Kamerstuk 17 769, nr. 3; Kamerstuk 21 125, nrs. 1 en 2; Kamerstuk 22 609, nr. 6.

<sup>6</sup> E. Schepel en B. de Leest, Een holistische kijk op zelfredzaamheid, in D. de Wolff (red.), Toegang tot recht. Beschouwingen aangeboden aan Mies Westerveld, Boom Juridisch, 2019, pp. 169–182.

<sup>7</sup> Kamerstuk 31 753, nr. 270.

<sup>8</sup> Kamerstuk 31 753, nr. 234; Kamerstuk 31 753, nr. 243; Kamerstuk 31 753, nr. 248.

Verder is per 1 juli 2021 de tijdelijke regeling adviestoevoeging zelfredzaamheid (RATZ) ingevoerd. Burgers kunnen door deze regeling een advocaat toegewezen

krijgen voor onder meer rechtsbijstand in bezwaarprocedures bij de Belastingdienst.<sup>9</sup> Deze regeling is door de Raad en het Juridisch Loket in samenwerking met de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) in het leven geroepen na signalen van de Vereniging Sociale Advocatuur Nederland over burgers die in het huidige stelsel tussen wal en schip vallen. Met invoering van de RATZ is de voornoemde speciale eenheid van de Raad per 1 juli 2021 opgeheven.

Daarnaast wil de Raad in al haar werkzaamheden meer rekening houden met (persoonlijke) omstandigheden en in schrijnende situaties zorgen voor een advocaat. De Raad heeft voor deze aanpak onder de noemer mensgericht werken de eerste stappen gezet.<sup>10</sup> Het betreft een ontwikkeltraject binnen de Raad waarbij de rechtzoekende en zijn hulpvraag centraal staan. De inzet is erop gericht om dergelijke situaties te herkennen en gebruik te maken van de beoordelingsruimte die de Raad heeft om te zorgen voor een advocaat voor rechtzoekenden waarvoor het afwijzen van rechtsbijstand schrijnend dreigt uit te pakken. De Raad signaleert zaken waar de wet- en regelgeving en haar uitvoeringsbeleid hardvochtig uitpakt en is nu actiever in het zelf ophalen van signalen waar burgers in de knel komen.<sup>11</sup> Naast deze signalering door de Raad pakt ook het Juridisch Loket in toenemende mate een signalerende rol op.<sup>12</sup> Zowel sociaal advocaten als eerstelijns rechtshulpverleners – met name sociaal raadslieden – vervullen een belangrijke rol in de signalering van knelpunten in het stelsel.

De Raad heeft hiernaast de eerste stappen gezet om de door de WODC benoemde combinatie van factoren (complexiteit van het probleem, persoonlijke omstandigheden en de capaciteit van de rechtzoekende) mee te nemen in de beoordeling.<sup>13</sup> Ik ondersteun deze ontwikkeling en volg deze nauwgezet.

#### *Versterking eerstelijns rechtshulp*

Met het WODC onderstreep ik het belang van breed toegankelijke (sociaal)juridische ondersteuning. Rechtzoekenden moeten in een vroeg stadium laagdrempelig toegang hebben tot informatie, advies en hulp. Aan de verbeteringsuggestie van het WODC om de eerstelijnsrechtshulp te versterken wordt al met verschillende initiatieven hard gewerkt. Deze aanbeveling zie ik als steun voor voortzetting van de ingezette maatregelen.

Als onderdeel van de stelselvernieuwing rechtsbijstand wordt gewerkt aan de versterking en verbreding van de eerste lijn.<sup>14</sup> Het Juridisch Loket, Divosa en Sociaal Werk Nederland (SWN) zijn belangrijke partijen voor de realisatie van deze opgave. Er wordt hierbij onder andere geïnvesteerd in de versterking van de samenwerking tussen professionals in het juridisch

<sup>9</sup> Indien een toevoeging o.b.v. de RATZ wordt afgegeven is de reguliere wet- en regelgeving op basis van de Wrb van toepassing met uitzondering van het tweede lid onder g van artikel 12 Wrb, het eerste lid van artikel 4 en de artikelen 6 tot en met 8 van het Besluit rechtsbijstand- en toevoegcriteria.

<sup>10</sup> Zie <https://jaarverslag.raadvoorrechtsbijstand.org/mensgericht-werken-start-morele-kompas/>.

<sup>11</sup> Zie <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/publicaties/signaleringen/>.

<sup>12</sup> Zie <https://www.juridischloket.nl/media/2373/signalering-weerwind.pdf>.

<sup>13</sup> Zie <https://jaarverslag.raadvoorrechtsbijstand.org/mensgericht-werken-start-morele-kompas/>.

<sup>14</sup> Voor de laatste stand van zaken van de verbreding en versterking eerste lijn, zie de negende voortgangsrapportage rechtsbijstand, Kamerstuk 31 753, nr. 270.

en het sociaal domein, op zowel lokaal als regionaal niveau. Dit moet ertoe leiden dat rechtzoekenden in een vroegtijdig stadium beter en sneller geholpen worden in hun zoektocht naar een

passende en duurzame oplossing voor hun probleem. Daar waar de rechtzoekende hiervoor het beste bij de eerste lijn terecht kan, moet die hulp ook in de eerste lijn geboden worden. Daar waar het evident is dat hulp van een advocaat of mediator nodig is, wordt hierin zo snel mogelijk via de Raad voorzien.

Het WODC voert daarnaast momenteel een overkoepelende analyse uit van de werkzame elementen van alle pilots die in de periode 2019–2022 onder de stelselvernieuwing rechtsbijstand hebben gelopen. In meerdere pilots zijn werkwijzen beproefd voor de verbetering van de eerstelijns-rechtshulp. Op basis van de bevindingen van het WODC zal nog nader bezien worden welke werkzame elementen uit de pilots ter verdere versterking van de eerste lijn in het vernieuwde stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand geborgd kunnen worden.

Ook noem ik het programma Robuuste Rechtsbescherming dat momenteel door Divosa en SWN in opdracht het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met POK-middelen wordt uitgevoerd. Dit programma heeft als doel om het basisrecht van alle inwoners op onafhankelijke sociaaljuridische ondersteuning en rechtshulp, veelal uitgevoerd door sociaal raadslieden, op lokaal niveau door de gemeente te garanderen. Vooral voor inwoners in kwetsbare situaties moet de toegang tot deze hulp robuuster, ofwel laagdrempeliger en beter, worden.

De gezamenlijke ambitie van het programma Robuuste Rechtsbescherming en het programma Stelselvernieuwing Rechtsbijstand is laagdrempelige en goede sociaaljuridische informatie, advies en ondersteuning voor iedereen, ongeacht waar in Nederland een burger woont en wat diens situatie ook is. Iedereen moet kunnen rekenen op passende sociaaljuridische hulp en een overheid die de rechten van haar inwoners beschermt, bijvoorbeeld bij levensgebeurtenissen. Daarvoor is een herkenbaar en onafhankelijk aanbod nodig, dat dichtbij te vinden is. Een persoonlijke aanpak, waarbij mensen zich gehoord en gesteund voelen.

Goede samenwerking tussen gemeenten, sociale en juridische organisaties zorgt ervoor dat burgers altijd ergens terecht kunnen voor de juiste hulp. Het maakt daarbij niet uit waar en bij wie de burger aanklopt, het zogenoemde «no wrong door» principe. Het doel is om problemen of escalatie daarvan vroegtijdig te voorkomen en mensgerichte oplossingen te bieden.

Tot slot merk ik hier nog op dat het Ministerie van Financiën momenteel de in het coalitieakkoord 2021–2025 (bijlage bij Kamerstuk 35 788, nr. 77) opgenomen opgave uitvoert om Laagdrempelige Onafhankelijke Fiscale Rechtshulp (LOFR) vorm te geven. Bij brief van 1 juni 2023 is uw Kamer geïnformeerd over de laatste stand van zaken van dit traject.<sup>15</sup> Daarin staat onder meer aangekondigd dat er een belangenbehartiger voor belastingplichtigen en toeslaggerechtigden komt. Momenteel wordt er een kwartiermaker geworven om de taken en bevoegdheden van deze belangenbehartiger nader uit te werken en in te richten. Een taak die nader wordt vormgegeven is bijvoorbeeld een regiefunctie om vastgelopen zaken verder te brengen. Deze belangenbehartiger is aanvullend op

---

<sup>15</sup> Kamerstuk 31 066, nr. 1240.

de eerstelijnsrechtshulp die door maatschappelijke partijen wordt geboden.

### *Ruimhartiger toevoegbeleid*

Met betrekking tot de verbetersuggestie om te voorzien in een ruimhartiger toevoegbeleid bij bezwaar in belastingzaken door meer mogelijkheden te bieden om in de fase van bezwaar toe te voegen (van «niet-tenzij» naar «wel-behalve») merk ik het volgende op.

Ik onderschrijf dat er een ruimhartiger toevoegbeleid nodig is, zeker omdat de nadere invulling van het zelfredzaamheidsbegrip in onder meer het Besluit rechtsbijstands- en toevoegcriteria en het uitvoeringsbeleid van de Raad niet meer aansluit bij de huidige realiteit. Het enkel beschikbaar stellen van een advocaat zou misstanden bij een bestuursorgaan echter niet hebben kunnen voorkomen. Immers op het moment dat een advocaat betrokken was in een rechtszaak of bij een bezwaarprocedure is de misstand al aanwezig. Om misstanden te voorkomen moet in de eerste plaats geïnvesteerd worden in een responsievere overheid en het zo min mogelijk voeren van bezwaarprocedures. Onder de vlag van Werk aan Uitvoering en het deelprogramma burgergerichte overheid van de stelselvernieuwing rechtsbijstand zijn daarvoor al vele verbeteringsmaatregelen in gang gezet.<sup>16</sup>

Vervolgens kan de eerste lijn rechtzoekenden ook de weg wijzen naar andere vormen van geschiloplossing of in het kader van een informele aanpak een bemiddelende rol vervullen tussen de rechtzoekende en bestuursorganen. Waar dit niet leidt tot het voorkomen of vermijden van een misstand, is er de rechtsbijstand, die ervoor zorgt dat de rechtzoekende met ondersteuning van een advocaat een beroep kan doen op zijn of haar rechten, waarna het bestuursorgaan en in laatste instantie de rechter beslist of en hoe de misstand gerepareerd wordt. Het al in de bezwaarfase toevoegen van sociaal advocaten kan daarbij bijdragen aan het tijdig onderkennen van knelpunten in de uitvoering.

Het rapport maakt duidelijk dat het niet mogelijk is om alleen aan de hand van een rechtsprobleem te bepalen of een burger zelfredzaam moet worden geacht om zijn of haar probleem op te lossen. De positie van de rechtzoekende, de situatie waarin deze zit en diens persoonlijke capaciteiten verdienen een meer prominente plek binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Dit is nodig om naast een doelmatig en rechtmatig stelsel ook het mensgerichte aspect beter te borgen.

Met inachtneming van het voorgaande, beraad ik mij op dit moment over een aanpassing van het zelfredzaamheids criterium in de wet- en regelgeving en de uitvoeringspraktijk, en de invulling van het begrip «wel, behalve» in het toevoegbeleid bij allereerst bezwaar in belastingzaken zoals is aanbevolen en mogelijk ook bij andere kwesties zoals genoemd in het Besluit rechtsbijstands- en toevoegcriteria. Bij deze aanbeveling zal ik ook het eindrapport van de adviescommissie RATZ betrekken, dat dit najaar wordt verwacht. Dat eindrapport zal gebaseerd zijn op de gevallen waarin burgers tussen wal en schip dreigen te raken.

Een eerste voorzichtige gedachte bij deze aanpassing is dat goed afgewogen moet worden welke consequenties dit heeft op de rechtsgelijkheid en uitvoerbaarheid door de Raad. De toenmalige Minister van Justitie heeft in de hiervoor aangehaalde wetsgeschiedenis in reactie op

---

<sup>16</sup> Voor de stand van zaken van het deelprogramma Burgergerichte Overheid, zie de negende voortgangsrapportage rechtsbijstand (Kamerstuk 31 753, nr. 270).

het rapport van de Algemene Rekenkamer – waarin de aanbeveling wordt gedaan tot verdere professionalisering en uniformering in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand – gezegd dat je niet alles kunt vastleggen wat als zelfredzaamheid moet worden beschouwd. De praktijk is weerbarstig en casuïstisch.<sup>17</sup>

Bij het vervolgtraject zal ik samen met de Raad vanzelfsprekend alle betrokken partijen betrekken, waaronder het Juridisch Loket, de NOvA, de Mediatorsfederatie Nederland, Divosa en SWN. Tevens zal ik de uitvoeringsconsequenties van een aanpassing van het zelfredzaamheidscriterium voor onder andere de Raad en het Juridisch Loket en de financiële consequenties in kaart brengen.

Zolang de heroverweging van het zelfredzaamheidscriterium niet is doorgevoerd in de wet- en regelgeving blijft de RATZ van kracht. In de tiende voortgangsrapportage rechtsbijstand, die ik voor het kerstreces van 2023 aan uw Kamer verwacht te verzenden, informeer ik uw Kamer over de stand van zaken.

De Minister voor Rechtsbescherming,  
F.M. Weerwind

---

<sup>17</sup> Reactie van de toenmalige Minister van Justitie op het rapport Rechtshulp van de Algemene Rekenkamer (Kamerstuk 21 125, nrs. 1 en 2).